

РОЛЬ МУЗЕЮ ІСТОРІЇ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ У ПІДВИЩЕННІ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ТА ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ

Глобальні соціально-економічні зрушення, що відбуваються в сучасному суспільстві, ставлять систему освіти в низку найважливіших соціальних інституцій та висувають високі вимоги до підвищення рівня кваліфікації педагогічних працівників та якісної підготовки студентів педагогічних ВНЗ.

У Законі України «Про музеї та музейну справу», прийнятому 29 червня 1995 р., зазначено, що «музеї як культурно-освітні та науково-дослідні заклади призначені не тільки для вивчення, збереження та використання пам'яток матеріальної і духовної культури, але й для прилучення громадян до надбань національної і світової історико-культурної спадщини» [9, с. 8]. У музейних добірках нагромаджено унікальні творіння матеріальної і духовної культури народів, розкрито економічний, суспільно-політичний, науково-технічний і культурний розвиток. Вони становлять, вважає Р.В. Маньковська, невід'ємну частину загальнолюдських цінностей, відображають ідеали поколінь, відповідають про різні періоди історії, видатних діячів держави, науки, освіти і культури [11].

Модернізація вітчизняної освіти та вимоги підвищення ролі музеїв, вивчення історії та розвитку української мови і літератури у житті сучасного суспільства обумовили необхідність відкриття музею історії та розвитку української мови і літератури в Вознесенській гімназії «Орієнтир» Мелітопольської районної ради Запорізької області.

Актуальність нашого дослідження обумовлюється принципово новими підходами до організації музейної справи, що сприятиме професійному зростанню педагогів у вивченні історії та розвитку мови в сільській місцевості та загалом по Україні, поглибленню, розширенню та отриманню нових знань з розвитку освітньої галузі рідного краю, вихованню шанобливого ставлення до надбань культури українського народу.

Важливим, на нашу думку, у процесі створення музею, є звернення до історичного минулого музейної справи. Серйозний історичний аналіз історії музеїв спроможний вивести вітчизняне музеєзнавство на новий теоретичний рівень і допомогти у практичних спробах відновлення музею, вирішення завдань поповнення знань учителів про історію розвитку музейної педагогіки.

Варто зазначити, що в Україні колекції реліквій, рукописів, старовинних речей та творів мистецтва збиралися та зберігалися з давніх-давен у князівських та гетьманських палацах, церквах і монастирях, зокрема, у помешканнях митрополитів. Старовинні предмети, зокрема й освітнього характеру, збирали також вельможі-меценати, діячі науки та мистецтва.

Перший в Україні шкільний музей мови та літератури було створено в Матвіївському НВК Запорізького району Запорізької області. Його внесок у поширенні історичного розвитку та становлення української мови в регіоні та в Україні визнано найкращим, тому відвідини цього музею при навчальному закладі зацікавили керівництво гімназії у створенні музею на зразок відвіданого.

Ідея створення музею в гімназії належала видатному директору гімназії Вірі Стреліній. Так, у травні 2005 року було засновано Музей історії та розвитку української мови і літератури Вознесенської гімназії «Орієнтир». Його завданнями визначено демонстрацію матеріалів про історичний стан та розвиток мови та літератури в Україні, області та селі Вознесенка.

Музей мав чотири експозиції, декілька екземплярів цінних джерел літератури.

Ураховуючи актуальність та значущість проблеми створення та функціонування музею в регіоні, нами спершу було вивчено і проаналізовано дослідження педагогів та учнів гімназії на факт визначення ролі української мови як рідної в селі, яке своєю більшістю вважається російськомовним.

Вважаємо, що в умовах модернізації освітньої галузі вивчення історії розвитку української мови та літератури в регіоні та розвитку музейної справи відкриває нові можливості для виконання основних функцій підвищення кваліфікації педагогічних працівників: навчальної, науково-дослідницької, науково-методичної та інформаційно-аналітичної. Тому в Вознесенській гімназії «Орієнтир» було відкрито

музей історії та розвитку української мови та літератури. Він створений згідно з рішенням педагогічної ради гімназії та відповідно до наказу по гімназії від 22.09.2008 р. № 359 як структурний підрозділ гімназії. Зазначений музей є осередком освіти і виховання педагогічних працівників, сприяє відродженню історичної педагогічної спадщини освіти та мови в селі Вознесенка, формуванню національної свідомості, забезпеченню духовної єдності педагогічних поколінь і призначений для вивчення, збереження та використання матеріальної і духовної культури регіону.

Музей взаємодіє з державними, науковими, громадськими та іншими закладами й установами. Законною базою його діяльності є Конституція України, Закони України «Про освіту», «Про музеї та музейну справу», Положення про музей при закладі освіти Міністерства освіти і науки України.

Основними напрямками діяльності музею є:

- науковий, що полягає в отриманні нових знань на основі всебічного вивчення музейної добірки;
- фондівий, який здійснюється з метою формування фондів музею, забезпечення збереження музейних предметів і колекцій;
- експозиційно-виставковий, що полягає у здійсненні функцій музейної комунікації на основі науково організованої та художньо оформленої демонстрації музейних предметів і колекцій;
- освітньо-виховний, спрямований на підвищення інтересів громадськості до історії та розвитку мови і літератури;
- напрям залучення широкого кола науковців і дослідників до активної співпраці;
- напрям стимулювання творчого пошуку спеціалістів відділів освіти, методичних служб, колективів закладів освіти, вчителів, студентів та учнів до вивчення історії розвитку мови в рідному краї.

Останнім часом до наукового обігу введено термін «музейна педагогіка» як поняття, що відображає новий етап у реалізації освітньо-виховного потенціалу музею та розглядається вітчизняними вченими як нова галузь педагогічної науки, яка має міждисциплінарний характер, перебуваючи «на перехресті» музеєзнавства, соціальної педагогіки та педагогіки дозвілля [1; 20]. Музейна педагогіка - це «галузь педагогічної науки, яка побудована на основі науково-практичної діяльності й

орієнтована на передачу культурно-освітнього досвіду в умовах музейного середовища» [1, с. 20].

У діяльності будь-якого сучасного музею наявні й педагогічні аспекти, що спричинило виникнення спеціальної наукової галузі музейної педагогіки. Проте в музеї «мовне питання» виступає не аспектом, а становить головний зміст його колекцій.

Вважається, що до проблем музейної педагогіки належать такі:

- особливості здійснення освітньо-виховного процесу в музеї (принципи і закономірності);

- музейно-педагогічні форми і методи;
- специфіка видів діяльності відвідувачів у музеї, керування нею (специфіка педагогічного впливу музейної інформації на різні соціальні й демографічні групи аудиторії, що потребує диференційованого підходу до визначення мети, завдань і змісту впливу на кожну з них);

- експозиційна діяльність (урахування педагогічних аспектів у розробленні експозиційного сценарію);

- прогнозування розвитку музеїв у реалізації ними своїх педагогічних можливостей;

- моделювання нових напрямів і способів залучення особистості до історико-культурної спадщини.

Отже, можемо зробити висновок, що в колі наукових зацікавлень музейної педагогіки центральне місце посідає музейно-педагогічний процес у цілому.

Дослідник у галузі музейної педагогіки М.Ю. Юхневич до числа базових форм культурно-освітньої діяльності музею зараховує екскурсії, лекції, консультації, наукові читання (конференції, сесії, засідання); клуб (гуртки, студії); конкурси (олімпіади, вікторини); зустрічі з цікавими людьми, концерти (літературні вечори, театральні вистави, кіносеанси); свята, історичні ігри тощо [20].

Розглянемо одну із провідних форм роботи музею – екскурсійну. Це специфічна форма освітньої діяльності, змістом якої є комплексне (візуальне, вербальне, емоційне) сприймання об'єктів, представлених на екскурсійному маршруті, з метою здобуття знань та вражень. Зауважимо, що добре продумана екскурсія сприяє глибокому розкриттю теми, оскільки екскурсовод зосереджує увагу на всіх важливих пам'ятках, розкриває їх внутрішній зміст, розповідає не лише про виставлений матеріал, а і про те, що його об'єднує з іншими.

Екскурсійна робота є творчою, такою, що вимагає глибоких загальних і спеціальних знань. Важливою ознакою професійності екскурсовода є вільне володіння темою (проблемою).

Екскурсії можуть проводитися у приміщенні музею – за експозицією, виставками, відкритим зберіганням фондів, а також за межами музейного приміщення – за пам'ятками та пам'ятними місцями. Практикуються також комплексні екскурсії, які об'єднують єдиною темою показ музейної експозиції та пам'ятників, які знаходяться у природних умовах.

За змістом екскурсії бувають тематичні й оглядові. Найпоширенішими є оглядові екскурсії, які охоплюють великий хронологічний період, ознайомлюють з історією розвитку та становлення мови та літератури різних епох. Наприклад, у музеї мови та літератури гімназії серед інших є така – «Історія розвитку мови від найдавніших часів до сьогодення».

Тематичні екскурсії є цілеспрямованими розповідями з певної музейної теми. Вони бувають історичні, літературні, мистецтвознавчі тощо. Темі таких екскурсій можуть бути широкими (охоплювати весь розділ експозиції) і вузькими (щодо окремого експозиційного комплексу), їх спрямування – поглиблене і різностороннє ознайомлення з музейними матеріалами. Наприклад, «Історія української мови за царської імперії», «Розвиток української літературної мови», «Мова в сільському середовищі», «Становлення та розвиток гуманітарної гімназійної освіти у селі Вознесенці кінця ХХ - початку ХХІ ст.» та ін.

Щодо напрямів екскурсій, то за їх метою розрізняють культурно-освітні (загальноосвітні) і навчальні, безпосередньо пов'язані з програмами різних навчальних закладів. До останніх зараховують методичні екскурсії для музейних працівників, які знайомлять з принципами побудови експозиції, особливостями зберігання фондів, проведення екскурсій.

Друге місце після екскурсій серед форм масової роботи в музеях належить лекціям.

Лекція є давньою і традиційною формою культурно-освітньої діяльності. В той час, як в екскурсії пріоритетне місце належить зоровому сприйманню, в лекції воно відіграє другорядну роль, а велике значення має раціональне сприймання. Головне завдання лекції – донести до слухачів теоретичний матеріал, супроводжуючи його

матеріалами музейних колекцій (досить часто це копії чи дублікати музейних предметів, ілюстрації, фотографії, слайди). Музейні предмети, якщо і не демонструються, то під час лекцій присутні «незримо», їх опис і характеристика включаються у зміст лекції.

Цікавою формою роботи музеїв є творчі зустрічі з відомими діячами або цікавими особистостями. Зокрема, в музеї гімназії уже традиційними стали зустрічі з героями експозицій - учнями та вчителями мов та літератур, музики, вчителями-новаторами, вчителями-письменниками, представниками педагогічних династій, викладачами кафедр української мови, української і світової літератур Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького та вчителями-ветеранами Великої Вітчизняної війни, які проживають у Мелітопольському районі тощо.

Визначне місце у технології створення музейно-педагогічних програм належить експозиції. На думку дослідників, музейна експозиція - це своєрідний засіб популяризації знань за допомогою науково обгрунтованої, цілеспрямованої, анотованої та естетично оформленої демонстрації музейних предметів [1; 11; 12]. Експозиція є своєрідною базою для музейно-педагогічного процесу. По-перше, її зміст і характер визначають необхідність тих чи інших організаційних заходів. По-друге, вона є вихідним пунктом для розроблення методичного компонента технологічного процесу, оскільки має свою сценарно-композиційну побудову. У музейних експозиціях педагог знаходиться серед реальних предметів певної доби - таке оточення створює відповідний емоційний настрій, сприяє пізнанню. В експозиції музею історії та розвитку української мови і літератури налічується 210 експонатів, з них: 120 - допоміжного фонду та 90 - основного. На основі цих експонатів, результатів вивчення літературних та архівних джерел, було розроблено тематико-експозиційний план музею і створено естетично оформлену експозицію. В ній висвітлено різноманітні аспекти історії розвитку мови за досить значний період - від дохристиянських часів до сучасності.

Група експонатів розкриває репресії над мовою та відомості про вчителів української мови, директорів школи, інша - процес розвитку мовного середовища на території області у часи незалежності. Музей як скарбниця освітніх і педагогічних надбань є провідним пошуковим, методичним, науково-дослідним та пропагандистським центром серед

закладів освіти Мелітопольського району в галузі історії, розвитку та становлення української мови та літератури.

З фондами музею мають можливість працювати як педагоги, так і учні та студенти закладів освіти Мелітополя та району, які вивчають історію, педагогіку, мовознавство.

Процес навчання студентів з використанням музейних засобів також стає для майбутніх учителів і вихованців зразком організації музейної діяльності учнів, стимулює дослідницьку діяльність студентів у напрямі педагогічної професійної підготовки, прилучає до охорони та популяризації скарбів вітчизняної культури, зрештою, сприяє національному вихованню молодого покоління, зростанню музейної культури в суспільстві.

Важливою формою освітньо-виховної роботи музею є тематичні виставки та фотогалереї.

У роботі музею використовуються різні форми пропаганди музейної експозиції: періодика, радіо, телебачення, веб-сайт гімназії. Різновидом наукової діяльності музею є підготовка і видання монографій, збірників, наукових праць, каталогів, альбомів, путівників, буклетів; їх метою, окрім наукових розвідок, є популяризація знань про історію та розвиток мови і літератури серед освітян регіону. За час роботи музею його відвідали понад 2000 освітян. Гостями музею були педагоги з Росії, Автономної Республіки Крим та низки областей України. Однією з активних форм роботи музею є творчі зустрічі героїв експозиції музею зі слухачами курсів підвищення кваліфікації та студентами Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.

У музеї функціонують музейно-педагогічні програми, зокрема «Школа молодого екскурсовода», в якій учні набувають навичок з організації роботи музею у закладі освіти, досліджують деякі історичні аспекти мовної освіти. Студенти філологічного факультету Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького та учні гімназії та ЗНЗ регіону використовують матеріали музею у своїй дослідницькій діяльності, у написанні робіт для захисту в МАН України.

Окрім зазначеного, музей є методичним центром з питань організації науково-практичних та методичних заходів у Мелітопольському районі.

Така робота, безумовно, сприятиме підвищенню якості й результативності професійної перепідготовки педагогічних працівників та студентів.

Отже, музей історії та розвитку української мови і літератури Вознесенської гімназії «Орієнтир» є осередком освіти і виховання, що сприяє підвищенню кваліфікації педагогічних працівників та підготовки студентів-філологів, формуванню національної свідомості, забезпеченню духовної єдності педагогічних поколінь і призначений для вивчення, збереження та використання пам'яток матеріальної і духовної культури.

Література

1. Белофастова Т.Ю. Педагогічні засади діяльності музею як соціально-культурного центру: Автореф. дис. канд. пед. наук. – К., 2003. – 22 с.
2. Біляшівський М.Ф. Наші національні скарби. – К., 1918. – 120 с.
3. Бирюков В.П. Организация народного научного музея в г. Хорол Полтавской губернии. – Хорол, 1917. – 110 с.
4. Бондар М.М., Мезенцева Г.Г., Славін Л.Н. Нариси музейної справи. – К., 1959–1966.
5. Гнедовский М.Б., Дукельский В.Ю. Музейная коммуникация как предмет музееведческого исследования // Музей – культура, общество: СПб. науч. тр. – М., 1992. – 360 с.
6. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 374 с.
7. Дубровський В.В. Охорона пам'яток культури в УСРР // Охорона пам'яток культури на Україні. – Харків, 1927. – 122 с.
8. Ернст Ф.Л. Справа охорони пам'ятників, мистецтва та старовини у Києві // Збірник секції мистецтв. – К., 1921. – 160 с.
9. Закон України «Про музеї та музейну справу» // Урядовий кур'єр. – 1995. – 17 серпня. – С.8-9.
10. Закс А.Б. Из истории экспозиционной мысли советских музеев. – М., 1970. – 136 с.
10. Маньковська Р.В. Музеезнавство в Україні. – К., 2000. – 140 с.
11. Мезенцева Г.Г. Музеезнавство. – К.: Вища школа, 1980. – 120 с.
12. Свінціцький І. Про музеї і музейництво. Нариси і замітки. – Львів, 1920. – 147 с.

13. Сірополко С. Історія освіти в Україні. – К.: Наукова думка, 2001. – 912 с.
14. Тригубенко В.В., Нестеренко Л.С. Освіта та педагогічна думка в Києві за тисячу років: Навчальний посібник. – К.: Кадри, 2002. – 369 с.
15. Тригубенко В.В. Скарбниця реліквій, джерело досвіду вітчизняної освіти // Педагогіка толерантності. – 2000. – №2. – С. 33-34.
16. Тронько П.Т. Краєзнавство у відродженні історичної пам'яті багатовікових традицій українського народу // З любов'ю до України. – К., 1995. – 194 с.
17. Шмит Ф.И. Исторические и этнографические музеи. – Харьков, 1919. – 156 с.
18. Щербаківський В. Історія товариства дослідження й охорони пам'яток старовини та мистецтва на Полтавщині. – Полтава, 1919. – 130 с.
19. Юрєнева Т.Ю. Музееведение. – М.: Академический проект, 2003. – 605 с.
20. Юхневич М.Ю. Я поведу тебя в музей: Учебное пособие по музейной педагогике. – М., 2001. – 255 с.